

УДК 338.2

БРЕУС С.В., ТКАЧЕНКО С.М.

Київський національний університет технологій та дизайну

БАНКРУТСТВО ПІДПРИЄМСТВ ЯК ЗАГРОЗА ЕКОНОМІЧНІЙ СТАБІЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ ТА РІВНЮ ЇЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕК

Мета. Дослідження особливостей банкрутства підприємств в сучасних умовах, визначення передумов виникнення банкрутства та розробка превентивних заходів запобігання банкрутства вітчизняних підприємств у контексті забезпечення економічної стабільності держави та рівня її економічної безпеки.

Методика. Основними методами, використаними при написанні статті були: узагальнення теоретичних джерел; загальнонаукові прийоми аналізу і синтезу.

Результати. На основі узагальнення наукових здобутків у сфері дослідження природи банкрутства вітчизняних підприємств, виявлення основних причин його настання та факторів, котрі справляють значний вплив на економічний розвиток держави і її стабільність в цілому запропоновані заходи, котрі можуть бути використані в якості превентивних заходів запобігання банкрутства вітчизняних підприємств у контексті забезпечення економічної стабільності держави та рівня її економічної безпеки.

Наукова новизна. Загальні проблеми банкрутства в Україні розглядали в наукових працях багато авторів проте більш детального розгляду потребують питання, пов'язані з дослідженням ролі банкрутства підприємств в якості загрози економічній стабільності держави, а також з необхідністю розробки превентивних заходів запобігання банкрутства підприємства у контексті забезпечення економічної стабільності держави та рівня її економічної безпеки.

Практична значимість. В статті проведено аналіз основних причин виникнення банкрутства підприємств в сучасних умовах, досліджено роль банкрутства підприємств в якості загрози економічній стабільності держави та рівня її економічної безпеки. А також запропоновані превентивні заходи запобігання зазначеної загрози у контексті забезпечення економічної стабільності держави та рівня її економічної безпеки.

Ключові слова: банкрутство, банки, держава, підприємства, економічна стабільність держави, економічна безпека держави.

Вступ. Вирішення складних завдань, корі полягають в розробці превентивних заходів запобігання банкрутства підприємства, що, у результаті, справляє значний вплив на економічний розвиток держави і її стабільність в цілому, потребує витримки та чіткої координації дій. Потрібно бути готовим до тривалого протистояння, перемога в якому вимагає максимальної консолідації усього суспільства, усіх гілок влади [1]. Вирішення складних завдань, корі полягають в розробці превентивних заходів запобігання банкрутства підприємства, що, у результаті, справляє значний вплив на економічний розвиток держави і її стабільність в цілому, потребує витримки та чіткої координації дій. Потрібно бути готовим до тривалого протистояння, перемога в якому вимагає максимальної консолідації усього суспільства, усіх гілок влади [1].

Це лише підтверджує те, що невирішені проблеми продовжують акумулюватись і потребують негайного вирішення. Що актуалізує питання розробки превентивних заходів запобігання банкрутства підприємств.

Постановка завдання. За сучасних реалій економічного розвитку країни спостерігається нарощування негативних тенденцій, котрі впливають на результативність діяльності підприємств та спричиняють збільшення кількості збанкрутілих підприємств. Зазначене негативно впливає на рівень економічної безпеки держави та рівень її економічної стабільності, а також може поставити під загрозу існування соціально-економічної системи країни, яка є основою складовою її суверенітету.

У світовій практиці господарювання та державного управління дієвим способом локалізації неплатоспроможності національних суб'єктів господарювання є застосування інституту банкрутства.

Результати дослідження. Відносини, пов'язані із зверненням майнових вимог до боржника за нестачі його майна для повного задоволення вимог кредиторів, регулювалися з давніх часів. Процедури, що дозволяли притягнути до відповідальності неспроможного боржника та відрізнялися від способів стягнення окремого боргу ще отримали відображення у стародавніх законах Ману, Мойсея та інших [1, с. 285].

Загальні проблеми банкрутства в Україні розглядали в наукових працях велика кількість авторів, зокрема: Щербина В.С., Мілаш В.С., Вінник О.М., Комарова А.Л., Притика Д.М., Медведчук В.В., Потєбенька М.О., Афанасьєв Р.Г., Бірюков О.М., Джунов В.В., Малига Б.М., Поляков Б.М., Радзивілюк В.В., Степанов О.О., Тітов М.І., Терещенко О.О.

Банкрутство є наслідком негативних дій і різних факторів, частка вливу яких може бути різною. У розвинутих країнах із стійкою політичною та економічною системами банкрутство зумовлюється зовнішніми та внутрішніми чинниками [2].

Інститут банкрутства в Україні запроваджено у зв'язку з ринковою орієнтацією вітчизняної економіки, основним принципом котрої є принцип підприємництва: здійснення підприємницької діяльності самостійно, на власний ризик і під власну відповідальність підприємця. Інститут банкрутства забезпечує звільнення ринкової економіки від неефективних господарюючих суб'єктів, які функціонують на засадах самофінансування, тобто з метою отримання прибутку, і несуть самостійну відповідальність за власними зобов'язаннями [3, с. 307].

Банкрутство підприємства характеризується його неспроможністю задовольнити вимоги кредиторів щодо оплати товарів, послуг, робіт а також забезпечити обов'язкові платежі в бюджет і позабюджетні фонди.

Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [4] визначає банкрутство як неспроможність юридичної особи суб'єкта підприємницької діяльності задовольнити в установленій для цього строк пред'явлені до нього з боку кредиторів вимоги та виконати зобов'язання перед бюджетом, що зв'язана з браком активів у ліквідній формі.

Банкрутство являється однією із юридичних підстав ліквідації підприємств. Банкрутом може бути будь-яка юридична особа, не здатна у встановлений їй строк, виконати свої грошові зобов'язання перед іншими особами, територіальною громадою або державою інакше як через відновлення її платоспроможності [5, с. 81].

У 2014 році Україна відмовилася від багаторічної де-факто прив'язки курсу гривні до долара США. Відбувся болісний, але необхідний перехід від штучно стабільного до гнучкого обмінного курсу гривні, який визначається фундаментальними чинниками ринку: попитом та

пропозицією. На жаль, бізнес- спільнота та населення не отримали гідних компенсаторів курсовій волатильності, бо комплексного синхронного реформування усіх секторів економіки не відбулося. Тому Національний банк став головним обвинувачуваним у погіршенні економічного стану держави. Україна не перша з тих країн, що змінювали монетарний режим в умовах жорсткої економічної кризи, але жодна з них ще не робила цього в умовах військового конфлікту. Відхід від штучної стабільності гривні був вимушеним, але єдиним вірним та виваженим кроком в критичних умовах, що склалися [6].

Реформи ж мають здійснюватись за усіма напрямками. І Україна неодноразово наголошувала про налаштованість на їх комплексне проведення. Зокрема, в економічній сфері потребує реформування не лише валютно-курсова та монетарна політики, але й бюджетно-фіскальна, політика у галузі енергетики, підвищення прозорості та ефективності державного урядування. Тому на часі реальний старт більш масштабних та швидких макроекономічних перетворень з відповідними помітними результатами [7].

Відповідальність за теперішнє і майбутнє країни всі гілки та органи влади несуть солідарно. Потрібна їх ефективна співпраця, тільки разом можна розбудувати нову державу, віддану принципам ринкової економіки. Узгоджена національна модель регулювання як всієї економіки, так і фінансового ринку, має бути не тільки створена, але й запроваджена. Адже реформування монетарної політики і банківської системи є необхідною, але не достатньою умовою для переведення всієї економіки на нові «рейки» [7].

Тож, головними викликами, що постали перед Україною у 2015 році, насамперед є – ескалація військового протистояння, повільне впровадження структурних реформ, розбалансування державного бюджету, зниження економічної активності, погіршення платіжного балансу, вплив депозитів та суттєве скорочення обсягів кредитування. Як результат - посилення загрози формування інфляційно-девальваційної спіралі. Перелік загроз-2015 майже не відрізняється від аналогу 2014 року [8].

Зазначене свідчить про те, що невирішені проблеми продовжують акумулюватись і потребують негайного вирішення. Що, у свою чергу, актуалізує питання розробки превентивних заходів запобігання банкрутства вітчизняних підприємств.

В цілому причини банкрутства можна поділити на дві групи: зовнішні, які дуже важко, а іноді неможливо врахувати та внутрішні, що безпосередньо залежать від форм, методів та організації роботи на самому підприємстві. Існують попередні симптоми настання банкрутства підприємства, найбільш характерні з них: зменшення обсягів реалізації продукції або послуг, зниження прибутковості, утрата покупців та клієнтів, низький рівень використання виробничого потенціалу, скорочення кількості робочих місць на підприємстві тощо. У подальшому наростають більш явні ознаки банкрутства, зокрема, негативні зміни структури балансу підприємства (радикальне зменшення грошових коштів на рахунках; різкий зріст дебіторської та кредиторської заборгованості; зниження обсягів реалізації).

До загальних причин банкрутства підприємств в сучасних умовах можна віднести значну девальвацію гривні, військові дії у східному регіоні та анексію АР Крим, недостатній рівень корпоративного управління. Зазначене зумовлює нарощування негативних тенденцій в економіці країни, в цілому, і сприяє збільшенню кількості збанкрутілих підприємств.

Швидкому вирішенню зазначеної проблеми не сприяє існування низки невирішених питань, зокрема у податковій сфері, реформування потребує судова система України, а також

активізація заходів протидії корупції.

Для ілюстрації тенденцій щодо попередніх симптомів банкрутства українських підприємств за даними Державної служби статистики щодо фінансового результату великих та середніх підприємств до оподаткування за видами економічної діяльності за 2009 – 2014 рр., що показано у таблиці.

Таблиця 1. Фінансовий результат великих та середніх підприємств до оподаткування за видами економічної діяльності за 2009 – 2014 рр., млн грн*

	2009 рік	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік	за січень-вересень 2014 року
Усього	-45011,3	58334,0	91045,4	101884,7	15147,3	-168026,1
у тому числі сільське, лісове та рибне господарство	7647,4	17391,1	153,8	26992,7	13698,3	-958,6
промисловість	-4760,7	31579,6	57691,9	21353,4	-5126,6	-79724,0
будівництво	-3458,3	-3012,7	-1229,2	-71,1	-6047,5	-3609,7
оптова та роздрібна торгівля	-8972,7	14839,3	5407,5	9608,0	15147,3	-44608,5

* Сформовано за [9]

Аналіз даних таблиці свідчить про збитковість за фінансовим результатом до оподаткування діяльності великих та середніх підприємств до оподаткування за видами економічної діяльності за січень-вересень 2014 р. у розмірі 168026,1 млн. грн. Доцільно зазначити, що загальний відмінний результат діяльності українських підприємств не спостерігався протягом 2010 – 2013 рр. Навіть у кризовому 2009 р. збитковість діяльності великих та середніх підприємств була на 123014,8 млн. грн. або у 3,7 разів меншою, ніж у січні-вересні 2014 р. За видами економічної діяльності загальний результат діяльності підприємств сільського господарства, промисловості, будівництва, оптової та роздрібною торгівлі виявився збитковим. Така ситуація не складалася навіть у 2009 році на час світової фінансової кризи, коли загальний результат діяльності сільськогосподарських підприємств склав 7647,4 млн. грн. прибутку.

Наведені дані свідчать про тривожні тенденції у загальних результатах економічної діяльності українських підприємств, що являються передумовою настання їх банкрутства. Основними факторами, котрі справили вплив є переважно зовнішні по відношенню до підприємств. У 2015 р. Україна у топ-100 за рейтингом сприятливості ведення бізнесу Doing Business-2015 зайняла 96 місце. Лідером за цим рейтингом є Сінгапур. Також до першої десятки увійшли Нова Зеландія, Гонконг, Данія, Південна Корея, Норвегія, США, Великобританія, Фінляндія та Австралія [10].

Перспективи розвитку вітчизняного промислового сектору залежать певною мірою від спроможності фінансово-кредитних установ виступати в якості джерела фінансування діяльності вітчизняних підприємств (в сучасних умовах спостерігається постійна нестача власних фінансових ресурсів підприємств для фінансування своєї діяльності) і яким чином

проблеми в банківській сфері позначаються на стабільності функціонування підприємств. Так як нестабільність банківської системи України та кризові явища в економіці призвели до масової збитковості та втрати ліквідності більшістю кредитних установ країни, а в деяких випадках і до банкрутства, за яким в умовах застосування неефективних шляхів його запобігання може відбутися ліквідація банку. Основними причинами та симптомами кризи), які є типовими для вітчизняних фінансово-кредитних установ є [11]:

- дефіцит прибуткових банківських операцій;
- нав'язування банкам фіскальних функцій, що відлякує нинішніх та потенційних клієнтів;
- збільшення обсягу обов'язкових резервів, а отже, і частки активів, що не приносять доходів;
- дефіцит прибуткових та неризикованих інвестиційних проектів (дефіцит надійних об'єктів кредитування);
- низький рівень менеджменту, високі витрати, ризикована валютно-кредитна політика;
- політична нестабільність.

Аналізуючи діяльність банків України, слід відмітити, що станом на 1 червня 2014 р. ліцензію Національного банку України на здійснення банківських операцій мали 176 банків, у тому числі: 175 банків (99,4% від загальної кількості банків, що мають ліцензію) - акціонерні товариства (з них: 44 банки (25,0%) відкриті акціонерні товариства, 1 банк (0,6%) - закрите акціонерне товариство, 130 банків (73,8%) - публічні), 1 банк (0,6%) - товариство з обмеженою відповідальністю. У стані ліквідації перебуває 18 банків, з них 16 банків ліквідуються за рішеннями НБУ, 2 - за рішеннями господарських судів [12].

Аналіз доходів та витрат банків України за 2014 рік свідчить, що доходи банків порівняно з відповідним періодом 2013 року скоротились на 12,8% і склали 43,4 млрд. грн. Витрати банків скоротились на 17,7% і склали 48,5 млрд. грн. У 2012 р. процентні витрати знову вийшли на перше місце за вагомістю в структурі витрат (43,9%). Відрахування в резерви, які займали основну частину витрат у кризовий період за станом на 01.05.2014 р. склали 30,8%. Від'ємний фінансовий результат по системі банків на 01.05.2013 р. склав 5,1 млн грн [12].

Характерною рисою сучасної банківської кризи є істотне погіршення банківських балансів, зростання частки проблемних кредитів і проблемних активів в цілому. Така ситуація негативно позначається на результатах фінансової діяльності банків, створює певні труднощі для кредиторів і позичальників, ускладнює менеджмент банку, знижує довіру населення до банківської системи та стримує відновлення кредитування реального сектору економіки України [13].

Сьогодні в банківській системі України є багато проблем, котрі потребують свого практичного вирішення. Вони зачіпають, передусім, питання, які пов'язані з подальшим розвитком банківської системи України, що здійснює цілком прогнозований вплив на функціонування вітчизняних підприємств і стає однією з причин, що призводить до їх банкрутства.

Враховуючи вищенаведене з метою запобігання банкрутства банківських установ доцільно використовувати такі заходи [14]:

- оптимізувати систему управління ризиками, що дозволяє їх завчасно виявляти та мінімізувати;
- утворити на базі головного офісу потужний аналітичний, методологічний та розрахунковий центр, що забезпечить економію грошей, які при децентралізованому управлінні витрачаються на створення аналогічних служб у кожному підрозділі банку;
- проводити єдину процентну, тарифну політику для кожного зі структурних підрозділів;
- зменшити ймовірність здійснення фінансових махінацій працівниками банку;
- уникати витрат, пов'язаних з економічно необґрунтованим придбанням основних та нематеріальних активів;
- зменшити залежність банку від некомпетентних дій працівників структурних підрозділів;
- створити комплексну систему ризик-менеджменту (забезпечує надійний процес виявлення, оцінки, контролю та моніторингу всіх видів ризику на всіх рівнях організації);
- збільшити доходи за рахунок: нарощування обсягу дохідних активних операцій, зміни структури вкладу фінансових засобів в більш дохідні фінансові операції, покращення якості кредитного портфеля, збільшення об'єму робочих активів;
- зменшити витрати за рахунок залучення більш дешевих залучених коштів;
- скорочення накладних витрат.

Висновки. Враховуючи зазначене можна констатувати, що за сучасних реалій розвитку економіки України використання банківськими установами зазначених заходів допоможе уникнути неплатоспроможності та, відповідно, банкрутства, що справить позитивний вплив на ефективність діяльності вітчизняних підприємств (у контексті запобігання уникнення банкрутства) і, як результат, сприятиме забезпеченню економічної стабільності держави та забезпечення її економічної безпеки.

До основних заходів забезпечення економічної безпеки держави та її стабільності за рахунок розробки та застосування превентивних заходів запобігання банкрутства підприємств, доцільно віднести множину інструментів державної економічної політики, котрі мають на меті досягнення цілей економічного зростання, покращення рівня зайнятості, цінової стабільності, і суттєво, хоча опосередковано, впливають на діяльність підприємств в Україні. Гармонізація режиму оподаткування у бік зменшення податкового тиску на підприємства у кризовий період також сприяє зменшенню вірогідності банкрутств підприємств. Також важливим заходом на сучасному етапі розвитку економіки України є збільшення відкритості та прозорості ведення бізнесу в Україні.

Список використаних джерел

1. Господарське право України. Навчальний посібник. / Січевлюк. В.А. / К.: УІРФР, 2010. – 474 с.
2. Тітов М.І. Матеріально-правові та процесуальні аспекти визнання господарюючих суб'єктів банкрутами: дис. ... канд. юрид. наук / М.І. Тітов. – Х., 2006. – 270 с.
3. Господарське законодавство. Навчальний посібник. / В.О. Кондратьєв. – К.: Ліра-К, 2009. – 468 с.

4. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України № 784-XIV. Редакція від 06.02.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>
5. Господарське законодавство. Навчальний посібник. / М.М. Мандриковський. – К.: ВД «Професіонал», 2007. – 240 с.
6. Національний банк України. Банківська система 2015: виклики та перспективи 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=14741673>
7. НБУ перекладає відповідальність за гіпердевальвацію на уряд та Путіна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://finbalance.com.ua/news/NBU-pereklada-vidpovidalnist-za-hiperdevalvatsiyu-na-uryad-ta-Putina>
8. НБУ: загроза інфляційно-девальваційної спіралі посилилася [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://finbalance.com.ua/news/NBU-zahroza-inflyatsiyno-devalvatsiyno-spirali-posililasya>.
9. Фінансові результати підприємств до оподаткування за видами економічної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
10. Украина вошла в первую сотню Doing Business-[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zn.ua/ECONOMICS/ukraina-protisnulas-v-pervuyu-sotnyu-doing-business-2015-157370.html>
11. Терещенко О.О. Фінансова санація та банкрутство підприємств: навч. посібник / О.О.Терещенко. - К. : КНЕУ, 2010. - 412 с.
12. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
13. Удосконалення управління проблемними активами банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.if.ua/articles/article-37/>
14. Калініченко О.М. Фінансове планування в банках: автореферат дис. канд. екон. наук / О.М. Калініченко. – Тернопіль, 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://referatu.com.ua/referats/7569/165837>

БАНКРОТСТВО ПРЕДПРИЯТИЙ КАК УГРОЗА ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СТАБИЛЬНОСТИ ГОСУДАРСТВА И УРОВНЮ ЕГО ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

БРЕУС С.В., ТКАЧЕНКО С.Н.

Киевский национальный университет технологий и дизайна

Цель. Исследование особенностей банкротства предприятий в современных условиях, определение предпосылок возникновения банкротства и разработка превентивных мер предотвращения банкротства отечественных предприятий в контексте обеспечения экономической стабильности государства и уровня экономической безопасности.

Методика. Основными методами, использованными при написании статьи были: обобщение теоретических источников; общенаучные приемы анализа и синтеза.

Результаты. На основе обобщения научных достижений в области исследования природы банкротства отечественных предприятий, выявления основных причин его наступления и факторов, которые оказывают значительное влияние на экономическое развитие государства и его стабильность в целом, предложены меры, которые могут быть

использованы в качестве превентивных для предотвращения банкротства отечественных предприятий в контексте обеспечения экономической стабильности государства и уровня его экономической безопасности.

Научная новизна. Общие проблемы банкротства в Украине рассматривали в научных трудах большое количество авторов однако более детального рассмотрения требуют вопросы, связанные с исследованием роли банкротства предприятий в качестве угрозы экономической стабильности государства, а также с необходимостью разработки превентивных мероприятий по предотвращению банкротства предприятия в контексте обеспечения экономической стабильности государства и уровня экономической безопасности.

Практическая значимость. В статье проведен анализ основных причин возникновения банкротства предприятий в современных условиях, исследована роль банкротства предприятий в качестве угрозы экономической стабильности государства и уровня его экономической безопасности. Предложенные превентивные меры предупреждения указанной угрозы в контексте обеспечения экономической стабильности государства и уровня экономической безопасности.

Ключевые слова: банкротство, банки, государство, предприятия, экономическая стабильность государства, экономическая безопасность государства.

CORPORATE BANKRUPTCY ENDANGER STATE ECONOMIC STABILITY AND LEVEL OF STATE ECONOMIC SECURITY

BREUS S., TKACHENKO S.

Kyiv National University of Technologies and Design

Purpose. Research of features bankruptcy of enterprises in modern conditions, the definition of preconditions of occurrence of bankruptcy and developing measures on prevention of bankruptcy of national enterprises in the context of providing state economic stability and level of state economic security.

Methodology. The main methods used in writing this article were: synthesis of theoretical sources; general scientific methods of analysis and synthesis.

Findings. On the basis of generalization the scientific achievements in investigation of the nature of bankruptcy of national enterprises to identify the main reasons for its occurrence and factors that have a significant impact on the economic development of the state stability in general the proposed measures on prevention, which can be used as a measures on prevention the bankruptcy of national enterprises in the context of the state economic stability and level of state economic security.

Originality. General problems of bankruptcy in Ukraine regarded in academic writings by many authors but requiring more detailed consideration of issues related to the research the role of the bankruptcy of enterprises as a threat to the state economic stability, as well as the need to develop prevention measures of bankruptcy in the context of the state economic stability and level of state economic security.

Practical value. In the article are analyzed the main causes of bankruptcy of enterprises in modern conditions, investigated the role of bankruptcy of enterprises a threat for state economic stability and state economic security. Suggested measures on prevention threats mentioned in the context of providing state economic stability and level of state economic security.

Keywords: bankruptcy, banks, state enterprises, state economic stability, level of state economic security.